

Прищепа Ольга Юхимівна,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК НАВИЧОК ПИСЬМА ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Анотація. Стисло схарактеризовані фактори, які впливають на розвиток навичок письма першокласників.

Ключові слова: навички письма, скоординованість рухів руки і ока, обмежена площина, артикуляційна пам'ять.

Сьогодні психофізіологічний розвиток першокласника дозволяє одночасно формувати графічні, технічні, елементарні орфографічні навички, розвивати мовлення – готувати до повноцінного письма. Тож ефективні методики навчання письма першокласників мають полягати у доборі таких методів і прийомів, які б у повній мірі враховували особливості розвитку зорової координації, дитячої уваги, сприйняття, пам'яті, мислення, що сприяє різнобічному розвитку першокласників, формуванню в них на відповідному мовному матеріалі прийомів розумової діяльності: аналізу і синтезу, узагальнення. Психологи одностайно стверджують, що будь-яка діяльність має забезпечувати самодіяльність дитини, систематичне вправлення її пам'яті і мислення, викликати інтерес до навчання.

Навчання письма – складна діяльність для учня, тому на уроці бажано присутність оптимістичної атмосфери, яка б не викликала пригнічення дитини від письмових неудач. Навчання письма першокласника легше відбувається у процесі спостереження за діями і мовленням учителя, героїв мультфільмів. Відомо, що навички письма не сформуються успішно і швидко без належної кількості повторів навчальних дій, особливо графічних. Разом з тим ми спостерігаємо, що одноманітність, повторення того ж самого графічного завдання швидко викликає в учнів не тільки нудність, але й стомлюваність, веде до фізичних і психічних перевантажень, знижує загальну зацікавленість до цієї діяльності.

Враховуючи індивідуальні особливості розвитку, можливості першокласників було дібрано спеціальні прийоми роботи, створено дидактичний посібник у вигляді зошита з друкованою основою з урахуванням специфіки їхнього мислення, мовлення, моторики руки, координації її руху. На одне заняття чи урок пропонувалося дві-три сторінки, кожна з яких об'єднані темою, спрямованою на розвиток певної навички.

Для розвитку скоординованості рухів пальців і ока пропонувалося почергове вправлення пальчиками (правої, потім лівої руки) в проходженні по щабельках зображеної драбинки; почергове пересування пальчиків лівої і правої рук по слідах тваринок, точно попадаючи пальчиком в слід, пересування космонавта по зірках до свого космічного апарата. Координувати і передбачати рухи руки на площинній поверхні учні вчилися під час проходження по лабіринту (допомагали інопланетянину дістатися до космічного корабля, космонавту долетіти до планети, довести посилку до одержувача), який уявляв собою різні форми доріг (прямі, хвилясті, петельні). Умовою було не виходити за межі доріжок.

Важливим для навчання письма є розвиток уміння виділяти заданий предмет з групи предметів, розміщувати предмет в певній обмеженій площині. Так пропонувалося з групи переплетених комах, тварин виділити оком ту, що задано; розмістити в рамках певної форми подані предмети; зображені фрукти й овочі знайти у кухаря на столі та полицках.

Зважаючи на те, що учні, виконуючи те чи інше графічне завдання, не контролюють свій натиск на папір, пропонувалися завдання: легким натиском олівця зобразити насенинки в соняху, крапочки на крильцях комах; більшим натиском олівця крупку для курчаток і под.

На уроці навчання письма, запобігаючи стомлюваності, і тим самим сприяючи розвитку і зміцненню дрібних м'язів руки, пропонувалися фізичні вправлення такого плану: з набору кольорових олівців викласти задану фігуру (сонце, дерево, ракету, криницю), а також, під час буквеного періоду, із своїх пальців складати виучувану букву та прості предмети (за зразком).

Звісно, що достатньо розвинена рука міцно триматиме олівець, ручку в руці, спрямовуватиме їх на правильну дію – без тремтіння і кутових рухів. Отже ми побачили ефективність вправ саме з олівцем і ручкою: коливання ручки, утримуючи її між великим і вказівним пальцем, між вказівним і середнім, середнім і безіменним, безіменним і мізинним. При цьому домагалися відтворювати коливання саме рухами пальців, а не повертаннями кисті. Наступна вправа полягала у качанні ручки між долонями лівої і правої рук, від кінчиків пальців до основи кисті. Ефективною стала вправа «хапання ручки»: утримуючи ручку трьома пальцями біля основи (кульки) поступово підніматися по ній вгору, відпускаючи її на секунду і знову схоплюючи. Така вправа розвиває спритність пальчиків, скоординованість рухів.

Для навчання письма букв в методиці представлені образи-малюнки елементів букв і образи-малюнки самих букв. Мимовільна увага стає особливо сконцентрованою і стійкою, коли навчальний матеріал відрізняється наочністю, викликає у школярів емоційне ставлення.

Поряд із вищезгаданим під час навчання письма пропонувалося багато завдань для розвитку логічного мислення. Наприклад, ребуси, кросворди, в яких використовувалися вже прочитані слова з букваря і знайомі учням малюнки.

В навчальному посібнику між сторінками, спрямованими безпосередньо на навчання письма, розміщені матеріали для розвитку мовлення, які сприяли формуванню елементарних орфографічних навичок. Так пропонувалося ставити запитання до вказаних малюнків, починаючи зі слів: «що, хто, де, коли, як, скільки, чому, з ким, про що». Тут же застосовувався прийом орфографічного читання.

В основі орфографічного читання лежить артикуляційна пам'ять, точніше, особливий вид моторної пам'яті. Відомо, що вона виявляється по-різному: залежить від вроджених особливостей і від ступеня тренування органів мовлення, від індивідуального темпу руху мовленнєвих органів. Все це ми враховували під час проведення тренувальних вправ.

Під час орфографічного читання підключається ще один вид пам'яті – слухова. Першочерговою є артикуляційна пам'ять, а слухова виконує роль сполучної ланки.

Орфографічне читання відрізняється від орфоепічного тим, що кожне слово вимовляється так, як пишеться і тим самим залишається в пам'яті рухів мовленнєвого апарату. Таке читання ми експериментували на віршах, скоромовках і загадках. Дослідження показало, що першокласники швидко оволоділи таким читанням і воно ні в якій мірі не вплинуло негативно на правильність нашої орфоепії. Такий прийом сприяє чіткості промовляння. В міру оволодіння технікою читання, коли все частіше про себе нагадував зміст і емоції, набирало силу орфоепічне читання. Учні все рідше читали тексти орфографічно ще й через те, що таке читання було монотонним і повільним.

Чергування різних прийомів роботи під час навчання письма першокласників сприяло формуванню основних навичок за найменшої стомлюваності.

Література.

1. Клименко В.В. Возможности психики шестилеток. Психологична допомога батькам. / В.В.Клименко. – К.: Шкільний світ, 2002. – 124 с.
2. Прищепа О.Ю. Методика навчання каліграфії в сучасній початковій школі: Навчальний посібник для вчителів початкових класів, викладачів і студентів вищих навчальних закладів 1-1V рівнів акредитації /Н.М.Боднар, О.Ю.Прищепа, В.А.Трунова, І.В.Цепова, М.І.Чабайовська. За ред.В.А.Трунової. – Х.:В-во «Ранок», 2017. – 464 с.
3. Bradshaw, J.L. The revolution of human lateral asymetries: New evidence and second thoughts. Journal of Human Evolution, 17. - 1988.